

O funkciji nacionalnih jezika u zemljama koje su se oslobodile kolonijalizma

Guberina, Petar

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **2000**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:257:721072>

Download date / Datum preuzimanja: **2022-12-04**

Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

PETAR GUBERINA

**O FUNKCIJI NACIONALNIH JEZIKA
U ZEMLJAMA KOJE SU SE OSLOBODILE KOLONIJALIZMA**

Poliklinika SUVAG, Zagreb

International Colloquy “Culture and Development”, Dubrovnik, 1979.

Centar SUVAG – za rehabilitaciju slušanja i govora, Zagreb, 1979.

Pretisak
Poliklinika SUVAG, Zagreb,
2000.

Sasvim je razumljivo da su sve zemlje koje su se borile protiv kolonijalizma i za nacionalno oslobođenje stavile sebi za geslo uvođenje nacionalnih jezika.

Ako smijem najprije spomenuti svoju vlastitu zemlju: za vrijeme oslobodilačkog rata mi smo naglašavali važnost nacionalnih jezika. Kao i svi drugi narodi koji su se borili za socijalno i kulturno oslobođenje, borili smo se protiv uništavanja nacionalnih jezika, zvalo se to germanizacija, fašistička italijanizacija ili nešto slično tome. Razumljivo je, prema tome da su i na drugim kontinentima oslobodilački ratovi išli za tim da se riješe jezika kolonijalista. Tako su govorili borci M.P.L.A. u Angoli: “Dokle god je jezik kolonijalista naš jezik komunikacije, dotle nema oslobođenja”. Zato bih i želio citirati jedan od najjačih oslobodilačkih pokreta, jedan od onih koji su se najduže borili – 15 godina – a to je M.P.L.A. u Angoli. Oni su već za vrijeme borbe stavili sebi u zadatak da se nacionalni jezici uvedu kao jezici komunikacije i kulture. Nije dakle ništa čudno što su velike afričke kulture – da za sada spomenem samo Afriku – prije dolaska kolonizatora bile ne samo uništavane ratom i mačem nego i time što su se nastojali eliminirati nacionalni jezici, bilo u komunikaciji bilo u školama, i uvodili su se jezici kolonizatora. Kolonizatori su bili svjesni da će uništavanjem nacionalnih jezika: to jest onemogućavanjem da se oni definiraju lingvistički i da postanu pisani jezici, da će istovremeno onemogućiti da narodi koji govore tim jezicima dođu do jačeg kulturnog razvoja. Jedan od razloga alijenacije koloniziranih naroda upravo je bio taj što su kolonizatori uspjeli stvoriti utisak i uvjerenje kod koloniziranih naroda da su evropski jezici savršeniji, bogatiji za nauku i kulturu nego njihovi nacionalni jezici.

Na žalost, takvo uvjerenje ni danas nije potpuno nestalo. Kad govorimo o borbi protiv kolonijalizma i o važnosti kulture (kao što se i ovdje govorilo danas i jučer), svjesni smo da i sami moramo izvršiti izmjene u svojem mišljenju: ne samo pogledati što mogu učiniti nesvrstane zemlje da bi jedne drugima pomogle kako bi došlo do većeg razvoja kulture, nego i vidjeti protiv kojih se predrasuda moramo boriti. Jedna od osnovnih predrasuda, raširena u zemljama koje su se oslobodile, nakon duge borbe za socijalno i nacionalno oslobođenje, jest mišljenje da nacionalni jezici nisu dovoljno bogati i dovoljno razvijeni. Misli se da je nemoguće na jezicima npr. kibundu, svahili i hausu napisati modernu matematiku ili modernu fiziku. Misli se da bi usvajanje nacionalnih jezika za školu i nauku značilo ne ići naprijed s naukom i progresom, odnosno da bi se stalno zaostajalo za razvijenim zemljama. Htio bih reći, najprije drugovima iz Afrike i Indije, da su i slavenski narodi bili prva žrtva takvog načina mišljenja. Još prije šezdeset godina veliki zapadni lingvisti smatrali su da je struktura slavenskih jezika, uključujući sve naše jezike koje u Jugoslaviji imamo, nerazvijena i to zbog

toga što nemamo toliko razvijena glagolska vremena kao u romanskim jezicima. Točno je međutim, da mi pomoću tzv. aspekta —(npr. činiti, učiniti) – izražavamo pojave i događaje koje romanski narodi izražavaju mnogobrojnijom upotrebom glagolskih vremena. Upotrebu aspekta naučna literatura tumačila je kao da se radi o zaostalim jezicima, što je potpuno netočno. Nije važna forma kojom se misao izražava, već je bitno da se ista misao može u raznim jezicima izraziti raznim formama. Te predrasude vladaju i danas, te bih htio dati nekoliko primjera kako su svi jezici jednaki na svijetu i da svaki jezik može sve izraziti, bez obzira koje forme ima i u kojem se stadiju nalazi. Kao što znate, klasični latinski jezik bio je smatran, i u Renesansi i ranije, najbogatijim jezikom. Međutim, dobro znamo da, ako se danas moderna matematika i atomska fizika mogu bogato izraziti na francuskom jeziku, to nije stoga što je francuski ostao onaj klasični jezik, nego zbog toga što se taj jezik raspao na tzv. vulgarne, narodne jezike. Upravo to raspadanje, to formalno degradiranje “savršenosti” jezika, dalo je mogućnosti da se ljudska misao razvije. Jer kako se razvijala ljudska misao, tako su se razvijali i termini, i nema toga jezika koji bi bio čist od drugih utjecaja.

Međutim, nema toga jezika koji ne bi mogao izraziti ono najsuptilnije što imamo u mislima i osjećajima i što može ljudska misao svojim radom izumiti. Jedan veliki senegalski učenjak Anta Sheik Diop, dokazao je da se na jezik volof mogu prevesti najmoderniji zakoni i teorije atomske fizike i to je objavio prije deset godina. Prije kraćeg vremena objavio je svoju studiju u kojoj je na jezik volof preveo najmoderniju matematiku. Znamo također da se npr. u Tanzaniji na sveučilištu i u školama upotrebljava svahili, i da se i najmodernije naučne teorije mogu izraziti tim jezikom.

Prema tome, nije točno da nacionalni jezici, koji se nepravilno nazivaju dijalektima, nisu u mogućnosti izraziti bilo koju znanstvenu misao, bilo koju umjetničku misao, bilo koju kulturnu zamisao. Kao što je u XIX vijeku mnogima bilo čudno da se mogu dogoditi socijalne, socijalističke revolucije i da su svi ljudi jednaki: kao što je prije petnaest godina bilo čudno da hendikepirana djeca mogu biti rehabilitirana i da gluho dijete može naučiti govoriti i slušati kao svako drugo dijete, i integrirati se u normalne škole, tako se još i danas zadržala hijerarhizacija jezika, pa se misli da su neki jezici savršeniji, a neki manje savršeni. To je jedan od najvećih razloga da se nacionalni jezici uvode sporo, naročito u Africi.

Uvjerenje da neki jezici nisu dovoljno savršeni za nauku još uvijek vlada i među vrlo naprednim ljudima. Naš je zadatak, prema tome, u suradnji među nesvrstanim zemaljama, pokazati i na konkretnim primjerima dokazati (npr. radovi Ante Sheik Diopa, upotrebe u

raznim zemljama nacionalnih jezika i sveučilištu) da su svi jezici jednako sposobni da izraze i nauku i umjetnost. Ja bih, prema tome, rekao da je jedan od zadataka suradnje među nesvrstanim zemljama i u tome da lingvisti, političari i svi oni koji se bore protiv kolonijalizma, da nastoje da i perom dokažu kako postoji jednakost među jezicima. Tada ćemo moći s više prava reći da je naš, XX vijek – vijek borbe za jednakost, za socijalnu jednakost, borbe da hendikepirana djeca postanu jednaka normalnoj djeci i borbe za jednakost jezika. Ne trebamo se ničeg plašiti jer smo mi iz nesvrstanih zemalja naviknuti na borbu, a borbu za jednakost svih jezika treba još nastaviti.

Važnost nacionalnih jezika nije fraza budući da su nacionalni jezici, kao što je svima jasno, zapravo materinski jezici koji su bili nosioci ideja i snage svih onih masa koje su se oslobodile i koje se još uvijek bore za oslobođenje. A materinski je jezik nešto što nas najbitnije pravi ljudima, što nam daje jasnoću pojmova i mogućnost napretka.

Za razliku od onih, recimo, sretnijih naroda koji se nisu toliko dugo morali boriti za oslobođenje, za socijalnu i nacionalnu pravdu, mi Jugoslaveni smo kao mnogi afrički i azijski narodi, bili prisiljeni da se borimo u prošlosti za naše nacionalne jezike pa se i danas vidi da se ta borba nastavlja. Dao bih kao primjer, slučajeve djece migranata koji idu privremeno raditi u zapadne zemlje: bilo da se radi o afričkoj, jugoslavenskoj, turskoj, grčkoj ili talijanskoj, španjolskoj djeci, sva ta djeca doživljavaju nepravednu sudbinu. Veliki dio te djece ne pohađa normalne škole, nego se nalazi ili u školama za retardirane ili u školama s tzv. minimalnim programom. Toj djeci nije omogućeno da stječu znanja na svom materinskom jeziku, a zato što ne poznaju dobro jezik domaćina, u velikom broju su osuđena da ne završe ni normalne osnovne škole. Tragedija te djece i roditelja koji su iz ekonomskih razloga išli privremeno na zapad jest u tome što će ta djeca, imati još slabija znanja od svojih očeva, a znamo da su 90% njihovih očeva manualni radnici. Iznosim to da bi se uočilo da se isticanjem važnosti nacionalnih jezika u Africi i u bivšim koloniziranim zemljama osvjetljava jedan dubok ljudski univerzalni problem. Ako se ne borimo da nacionalni jezici budu jezici komunikacije i škole u svim zemljama, mi ćemo onemogućiti da djeca idu naprijed, ukorak s naukom, umjetnošću i uopće razvojem. Ta će djeca, iako su normalne inteligencije, biti smatrana i na neki način kategorizirana kao retardirana djeca premda se u njima mogu kriti geniji. Problem nacionalnih jezika je, prema tome, od ogromne važnosti, ne samo za identitet nekog naroda i za potpuno kulturno oslobođenje nego uopće za to da se svaki narod može kretati prema napretku, nauci i ekonomskom napretku.

Sada smo se dotakli onoga o čemu je već bilo riječi i u čemu se svi slažemo: ne može se kulturni napredak odvajati od ekonomskog, niti može biti ekonomskog napretka bez kulturnog.

Materinski jezik je baza koja omogućuje i ekonomski i kulturni napredak. Materinski jezik nije samo ljudska, psihološka pojava: to je biološka pojava. Iznijet ću jedan drastičan primjer iz historije. U XVIII vijeku lingvisti su vodili velike diskusije o tome kojim su jezikom ljudi najprije govorili. Bilo je hipoteza da su najprije govorili hebrejski ili možda grčki. Pruski car Friedrich Veliki dao je nalog da se 200 male djece, čim se rode, zatvore u veliku zgradu i da s njima nitko ne komunicira, ali da im se svaki dan daje dovoljno hrane. Htio je vidjeti kojim će jezikom progovoriti ta djeca. Nakon dvije godine ta djeca ne samo što nisu prohodala i progovorila, nego su sva poumerala. To znači da je nedostatak komunikacije ne samo psihološki nego i biološki manjak. Ako se mi sami ne oslobodimo raznih predrasuda i ne omogućimo narodima koji se bore protiv imperijalizma da dođe do afirmacije materinskih jezika, idemo njihovom biološkom slabljenju. Zato bih se vratio na onu prvu tezu, da su kolonijalisti rušeći velike kulture uništavali jezik kao opće sredstvo komunikacije i školovanja da bi biološki oslabili kolonizirani narod. Jedna od tih biološki negativnih posljedica bila je i alijenacija.

Moglo bi se reći da je mnoštvo jezika u Africi možda nepodesno za komunikaciju jer ne može biti komunikacije jednim jezikom između svih dijelova jednog naroda. Želio bih da me naši inozemni prijatelji ne smatraju, kao Jugoslavena, neskromnim i reći ću da je i kod nas, pogotovo prije rata, bilo takvih ideja da je dobro da bude samo jedan jezik da bi se lakše komuniciralo. Naša oslobodilačka borba vrlo je hrabro branila stav, a i Komunistička partija Jugoslavije je imala takav stav prije rata, da se svakom narodu omogući komuniciranje svojim vlastitim jezikom. Mi imamo naroda i narodnosti u broju malobrojnijih nego što oni koji u Angoli govore umbundu ili kibundu, ali se svi oni u školi služe nacionalnim jezicima. Taj velik broj jezika u našoj zemlji nimalo nam ne ometa komunikaciju. Obratno: to je učvrstilo političku i psihološku komunikaciju, a iz nje izlazi prava misaona komunikacija. Jezik nije nabranje riječi: jezik je rezultat naše misli, naših osjećaja i onoga što hoćemo. Riječi su tek rezultat takvih stavova. Veći broj jezika u nekoj zemlji ne smije, prema tome, priječiti da idemo linijom uvođenja nacionalnih jezika i naučnog dokazivanja da je to jedino korisno za narode i za borbu protiv kolonijalizma i socijalnog ugnjetavanja. Mi smo to pokazali, a pokazale su i Tanzanija, Kenija, Nigerija i druge zemlje koje sve više počinju upotrebljavati nacionalne jezike.

Napomenuo bih da su kolonizatori najprije htjeli devalorizirati nacionalne jezike tvrdeći da su oni možda dobri za usmenu ali ne i za pismenu upotrebu. Nadalje je bio zaključak da se oni ne mogu koristiti u školama ako nisu i pisani jezici. Kao lingvist koji se bavi posebno lingvistikom govora, htio bih vam kazati da je krivo mišljenje mnogih lingvista da se lingvistika odnosi samo na pisani govor. Međutim, jedino je govor potpuna jezična komunikacija. Kad pjesnik piše pjesmu, najprije ima u glavi intonaciju i ritam, a tek onda je stavlja na papir. Nema pisanog jezika koji nije prije prošao kroz usmeni govor i kroz govorni jezik. Svo bogatstvo usmene literature u svim zemljama koje imaju jezike koji još do danas nisu definirani, ne smije biti nikakva zapreka da se uvedu nacionalni jezici. Obratno: to mora biti dokaz da će tamo niknuti velika i bogata pisana literatura.

Sada ćemo govoriti o alfabetizaciji jer je ona najuže povezana s problemom nacionalnih jezika. Za razliku od onoga što se obično misli, najveći broj osoba u bivšim koloniziranim zemljama NE govore evropskim jezicima. Nema ni jedan posto pučanstva koji dobro govore tim jezicima. Ipak u najvećem broju slučajeva pokušalo se te narode alfabetizirati na zapadnim jezicima.

Na jednom skupu u Angoli govorio sam o važnosti alfabetizacije na nacionalnim jezicima, svjestan da tamo ni jedan posto ne govori portugalski. Tada je ustala predsjednica saveza žena i rekla: “Gospodine profesore, veoma se slažem s vama da mi ne možemo biti alfabetizirani na portugalskom jer ne znamo na tom jeziku kazati ni “da” ni “ne”. Ta situacija pokazuje da se ne može alfabetizirati na jeziku od kojeg se zna samo nekoliko slova – a alfabetizacija se ne sastoji u učenju slova. Zato je na Kongresu M.P.L.A krajem 1977. donesen zaključak o proučavanju nacionalnih jezika i alfabetizaciji na nacionalnim jezicima. UNESCO je takvom programu dao izdašnu pomoć. I jugoslavenska vlada se tom programu pridružila i pružila suradnju u kadrovima. Kad danas govorimo o našoj suradnji i pomoći koju možemo jedni drugima pružiti, trebamo ponuditi svoja međusobna iskustva. Time mi ne kažemo da se uz nacionalne jezike ne može učiti i evropski jezik. Svi znamo da dijete do desete godine života nauči za godinu dana svaki strani jezik ako ga učimo na osnovi govornog jezika. Međutim, sigurno da ne može doći do dobrog školovanja i dobre realizacije mogućnosti mozga ako se u školi ne koristi nacionalni jezik. Postojanje višenacionalnih jezika ne smije biti zapreka: jer ako su mogla aristokratska djeca prije sto godina naučiti i tri jezika, onda to može i narod. Već smo istakli da do desete godine života dijete može za godinu dana naučiti svaki jezik ako se, jasno, upotrebljavaju moderne metode, metode govora, a ne stare metode učenja riječi i pravila napamet.

Još je jedan važan razlog da treba upotrebljavati nacionalne jezike. Dobro je poznato da su djeca najveće žrtve rata. Znamo da su djeca bila najveće žrtve rata i za vrijeme oslobodilačkih ratova. U Mozambiku i Angoli trajao je oslobodilački rat trinaest do petnaest godina. Njihova djeca bila su po logorima: portugalskim, u Južnoj Africi ili u prijateljskim zemljama: Zambija, Tanzanija. Međutim dogodilo se često da su djeca koja su dolazila iz raznih krajeva i s područja raznih jezika često stvarala zajednički jezik kojim su mogla komunicirati i koji je bio potpuno vještački jezik. Kad su se vratila svojim kućama, roditelji ih nisu mogli razumjeti. Ta djeca nisu mogla ići ni u jednu školu jer nije bilo nijednog jezika koji bi mogao pratiti njihovu komunikaciju. To je jedna od najstrašnijih posljedica koju su ta djeca mogla doživjeti. Tzv. jezični hendikep nije, kao što vidite, samo u slučajevima gluhoće, ili mentalne retardiranosti, nego i u svim slučajevima kada dijete nije moglo dobro naučiti materinski jezik iz društveno-političkih razloga ili kad se nalazilo u teškim situacijama u kojima nije moglo uopće komunicirati. Radi se o stotinama hiljada djece, kao što se radi o stotinama hiljada djece stranih radnika na Zapadu kojima prijete psihičke traume. Samo nacionalni jezik može omogućiti da ta djeca normalno komuniciraju i da normalno napreduju u školi.

Drug Popovski je jutros govorio o subkulturi i rekao da ne valja misliti da je subkultura ona kultura koju ima narod. Na žalost, taj se termin i za to upotrebljava, pa ispada da je samo elitistička kultura nekakva kultura. Ne može biti kulture i općeg napretka ako se narodna kultura ne unese u školske programe. Mi smo u našoj školskoj reformi, koja se na razne načine tumačila i nije bila uvijek dobro razumijevana, pokušali dati svoj djeci opću kulturu. Što to znači? Ne radi se samo o tome da dijete nauči nešto manualno (što je također važno, jer ako ono treba razvijati govor, treba razvijati i motoričnost). Da bi se zbilja došlo do široke kulture i do prave škole, treba totalno promijeniti programe, kao što se općenito bore progresivni ljudi i na Zapadu protiv elitističkih programa, i uvesti u njih rezultate opće široke kulture koja ima svoju historiju i koja je možda puno veća, s mnogo više *raison d'être*-a nego u slučajevima kada djeca u zapadnoj Africi uče da su crnci potomci Gala. Je li napredniji takav program ili onaj koji će govoriti o historiji njihovog naroda? Uz isticanje važnosti nacionalnih jezika, želio bih da se uoči velika važnost nacionalne kulture za školske programe. Tu ima također mnogo predrasuda, čak i kod naprednih ljudi – jer su svi oni bili formirani u školama po starim, elitističkim programima. Važnost nacionalnih jezika i svake pojedine kulture, bez razlike na rase i jezike, bit će dvije od osnovnih točaka na ovoj UNESCO-voj konferenciji u Beogradu u čemu će jugoslavenska delegacija uzeti vrlo aktivno učešće.